

RASPRAVE I ČLANCI

Danijel Crnić

RITUALNA DIMENZIJA CRKVENOSTI U HRVATSKOJ KOMPARATIVNI PRIKAZ DOSADAŠNJIH SOCIORELIGIJSKIH ISTRAŽIVANJA

Mr. sc. Danijel Crnić

KBF – Zagreb

UDK: 261.6[260.2+261.4+265]282 : [291.37/4-5]

316(497.5):(4-67EU)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13.3.2012.

Autor u radu donosi komparativni prikaz ritualne dimenzije crkvenosti uzimajući u obzir tri socioreligijska istraživanja provedena u Hrvatskoj u posljednjih petnaest godina: *Vjera i moral u Hrvatskoj, EVS 1999 i EVS 2008*, osobito skrećući pozornost na stupnjevitu i distanciranu crkvenost koja slabi u svojoj obiteljskoj, eklezijalnoj i društvenoj dimenziji. U radu se jasno pokazuje da potreba za obredima prijelaza kod suvremenog Europljanina i suvremenog Hrvata ostaje izraženom, kako kod članova Crkve tako i kod diferencirano distanciranih, ali i kod ateista. Svi ti pokazatelji ukazuju na proces religiozne diferencijacije kojemu se u Hrvatskoj još ne nazire kraj. Uz to se uočava da ritualna matrica sekulariziranog čovjeka, koji je član Crkve, nije više identična ritualnoj matrici službene Crkve, pri čemu hrvatski građani, koji su u velikoj većini i članovi Katoličke crkve, sve više ulaze u proturječnu ambivalentnost s obzirom na traženje i tumačenje obredâ prijelaza.

Gljučne riječi: obredi prijelaza, stupnjevita i distancirana crkvenost, ritualna dimenzija, *obredni trolist*, proturječna ambivalentnost.

* * *

Uvod

Početkom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća u hrvatskoj teološkoj javnosti počelo se promišljati i diskutirati o krnjoj ili nepotpunoj identifikaciji s Kristom i Crkvom¹ te vjerničkom zajednicom,² što će u vidu stupnjevite i distancirane crkvenosti te parcijalne identifikacije s Crkvom postati vrlo brizantna tema sredinom devedesetih godina prošloga stoljeća.³ Stupnjevitu crkvenost kršćanina gledalo se i analiziralo u cjelokupnom europskom kontekstu jer je hrvatski kršćanin dio toga konteksta te se ona postulirala kao stalna i progresivna stvarnost kršćana dvadesetog stoljeća kako u Europi tako i u svijetu.⁴ Stupnjevitu crkvenost u Hrvatskoj⁵ najviše je proučavao i nastavlja proučavati hrvatski pastoralni teolog Josip Baloban, koji je iznio neke trendove koji su karakterizirali crkvenost do demo-

1 *Veoma je značajno za naše vrijeme da se vjera i nevjera više ne podudaraju s granicom službenog pripadanja Crkvi. Vjera i nevjera susreću se i križaju unutar Crkve, kao što i – uostalom u srcu svakoga čovjeka. Vrlo je velika skupina formalnih pripadnika Crkve koji se u važnim pitanjima vjere i morala razilaze sa službenim stavom Crkve.* Marijan VALKOVIĆ, *Naviještanje – vjera – krštenje*, u: *Bogoslovska smotra*, 48 (1978.), 1–2, 15.

2 Već je krajem sedamdesetih godina dvadesetoga vijeka opširno i temeljito temu distancirane crkvenosti pretresao Josip Baloban u svojoj disertaciji: *Kirche in einer sozialistischen Gesellschaft: Analyse der gegenwertigen pastoralen Situation in der Erzdiözese Zagreb (Nordkroatien) unter besonderer Berücksichtigung der distanzierter Kirchlichkeit*, Zürich – Einsiedeln – Köln; Benzinger, cop., 1982., s. 309, dok ostali hrvatski teolozi tada nisu jednostavno prihvatili tu pastoralnu paradigmu.

3 O toj problematici vidi: Josip BALOBAN, *Stupnjevita crkvenost današnjeg kršćanina: realnost i opasnost*, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.), 2–3, 403–422.; Stjepan KUŠAR, *Djelomično prihvaćanje vjere*, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.), 2–3, 319–345.

4 Dokaze za tu tvrdnju donosi nam pastoralni teolog Josip Baloban, sintetizirajući religijsko-sociološka istraživanja posljednjih desetljeća u šest teza: 1. U Europi svaki kršćanin, u pravilu, ne traži krštenje za svoje dijete. 2. U visokorazvijenim zemljama određen postotak kršćana-članova Crkve napušta svoju Crkvu. 3. U europskim Crkvama događa se unutarcrkveno distanciranje kršćana i ostvaruje se stupnjevito pripadanje Crkvi u svim dimenzijama crkvenosti (*dimenzija konfesionalne pripadnosti, dimenzija povjerenja u Crkvu, dimenzija vjerskih istina, iskustvena dimenzija crkvenosti i ritualna dimenzija*). 4. Stupnjevita crkvenost kršćana ima svoje unutarcrkvene i izvancrkvene izvore i razloge. Mnoga religijsko-sociološka istraživanja šezdesetih i sedamdesetih godina, a osobito ona početkom osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog stoljeća potvrđuju postojanje i trendove kretanja stupnjevite crkvenosti u Europi. 6. Koncilski i pokoncilski crkveni dokumenti govore o problematici stupnjevite i distancirane crkvenosti (*Lumen gentium*, br. 14–16; *Evangelii nuntiandi*, br. 21, 52 i 56; *Catechesi tradendae*, br. 19 i 44; *Christifideles laici*, br. 4 i 34; *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 836–837). Vidi: Josip BALOBAN, *Stupnjevita crkvenost današnjeg kršćanina: realnost i opasnost*, 405–406.

5 Dvije su bitne i temeljne odrednice unutar kojih je nužno proučavati stupnjevitu crkvenost u Hrvatskoj: 1. Hrvatska je sastavni dio Europe; 2. Crkva u Hrvatskoj gotovo je pola stoljeća živjela u komunističkome društvenom sustavu. Usp. *Isto*, 413.

kratskih promjena u Hrvatskoj 1990. Ti trendovi bili su: 1. *zamrzavanje* svoje pripadnosti Crkvi i svoje crkvenosti, bilo privremeno bilo trajno; 2. odumiranje svijesti da je onaj tko je Hrvat, istodobno i katolik; 3. roditelj koji je član Crkve ne traži bezuvjetno krštenje za svoje dijete. Time se fenomenološki događa slabljenje crkvenosti u svim njezinim dimenzijama te erozija crkvenosti⁶ kako iznutra tako i izvana, odnosno crkvenost slabi u svojoj osobnoj, obiteljskoj te eklezijalnoj i društvenoj dimenziji. Budući da slabi i iskustvena dimenzija vjere, kršćanski identitet odraslih vjernika postaje nesigurnim, što rezultira fenomenom da oni svoju djecu žele pripustiti kršćanskoj inicijaciji, odnosno sakramentalizirati ih, zanemarujući pritom dužnost roditeljskog kršćanskog odgoja i delegirajući ju profesionalnim odgojiteljima vjere. Stoga Josip Baloban smatra da je opravdano govoriti ne samo o stupnjevitost crkvenosti u Hrvatskoj nego i o distanciranoj crkvenosti i distanciranim kršćanima. Kod distanciranih kršćana opada zanimanje za sakramente, euharistiju te za druge pobožnosti. Poslije demokratskih promjena u Hrvatskoj 1990. godine jača zanimanje za Crkvu,⁷ ali se svejedno ne događa neki veći porast crkvenosti. Prvo socioreligijsko istraživanje u suverenoj slobodnoj i demokratskoj Hrvatskoj provedeno je u sklopu istraživačkog projekta na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu *Vjera i moral u Hrvatskoj*, pod vodstvom prof. dr. sc. Marijana Valkovića, a rezultati su objavljeni u *Bogoslovskoj smotri*.⁸ Drugo socioreligijsko istraživanje u Hrvatskoj provedeno je unutar *European Values Study – Europsko istraživanje vrednota* (EVS-1999), odnosno unutar znanstvenoistraživačkog projekta Europskog istraživanja vrednota, koje je za Hrvatsku provedeno

6 Fenomen erozije crkvenosti u razdoblju komunističkog društvenog sustava u Hrvatskoj Josip Baloban tumači na sljedeći način: *Tradicionalno, nacionalno i folkloristički shvaćeno i življeno kršćanstvo ne uspijeva kod svih kršćana učiniti prvu tranziciju u XX. stoljeću, naime da tu tradicionalnu crkvenost prenesu u nove urbane, industrijalizirane, a kasnije u informatičke i kompjuterizirane okolnosti*. Josip BALOBAN, *Stupnjevita crkvenost današnjeg kršćanina: realnost i opasnost*, 414.

7 Zanimanje za Crkvu nakon demokratskih promjena u Republici Hrvatskoj obradio je hrvatski moralni teolog Marijan Biškup, pri čemu kao razloge pojačanog zanimanja za Crkvu navodi degetoizaciju Crkve, nestanak straha i pritiska, motiv koristi te napuštanje tradicionalnog kršćanstva. Vidi: Marijan BIŠKUP, *Pojačano zanimanje za Crkvu nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj*, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1997.), 2–3, 347-356.

8 Vidi: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.), 4 (cijeli broj).

na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Josipa Balobana. Time je Katolički bogoslovni fakultet, kao jedan od vrlo važnih nositelja i promicatelja teologije u hrvatskome društvu, dao svoj velik doprinos proučavanju i promicanju temeljnih vrednota, s jedne strane, te pokazao da se pokonciljska Crkva u Hrvatskoj interesira za empirijska istraživanja jer su i ona dio njezine pastoralne strategije te njezina dobronamjerna doprinosa razvoju čovječanstva, s druge strane.⁹ Treće socioreligijsko istraživanje u Hrvatskoj provedeno je također na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u sklopu međunarodnog projekta *European Values Study – Europsko istraživanje vrednota* (EVS-2008), pod vodstvom prof. dr. sc. Josipa Balobana. Nakana je ovoga rada donijeti komparativan prikaz ritualne dimenzije crkvenosti u svim trima istraživanjima u vidu obredâ prijelaza te nastojati pokazati ne samo trend nego ponajprije činjenicu kako, iako u krizi, sakramenti krsta i ženidbe te blagoslovina kršćanskoga sprovoda i danas ostaju izraz milosnog događanja, izraz vidljive pripadnosti Crkvi te izraz vjernosti određenoj tradiciji, ali i izraz potrebe današnjega čovjeka za obredom.

1. Ritualna dimenzija u istraživanju *Vjera i moral u Hrvatskoj*

Sasvim je razvidno da su svaka povijesno-kulturološka civilizacija tijekom povijesti i svako pojedino društvo te svaka kultura bili obilježeni određenom ritualnom dimenzijom. Kultura kao takva nikada nije dovršena stvarnost nego je u trajnom rastu i razvitku, kao i njezin djelatni subjekt i tvoritelj – čovjek. Razumijevanje kulture usko je povezano s mitovima jer se ona posreduje i putem njih, čije čitanje otvara nove perspektive za razumijevanje ne samo religije nego i kulture same, a tako i za sagledavanje pojedinih društvenih promjena. George Boran napominje da su simboli i mitovi samo hermeneutsko srce kulture. Uz njih su, kao treći kulturni element, i obredi koji predstavljaju bitan temelj ljudske akcije.¹⁰ U društvima su već

9 Usp. Josip BALOBAN, Opći uvod, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 2, 178.

10 Usp. George BORAN, *Jugend und Zukunft der Kirche, Verständnishaften für Religionslehrer und Jugendseelsorger Mit einem Vorwort von hermann Steinkamp*, Münster, 2002., 17-22.

tisućama godina poznati obredi prijelaza (*Übergangs-Riten, rites de passage*), kao tri karakteristične skupine obreda: a) obredi dijeljenja ili obredi rastanka (prilikom smrti); b) obredi prihvaćanja (prilikom rođenja, raznih inicijacija, sklapanja braka); c) međuobredi (koji prate osobe kod bolesti, nesreće, odlazjenja u vojsku, ulaženja u neku skupinu ili organizaciju).¹¹ Obredi prijelaza pomažu čovjeku u onim njegovim životnim trenucima i situacijama koje obično označavaju svojevrsnu prekretnicu i u kojima pojedinac očekuje da bude ritualno praćen. Zulehner smatra da pomoću obreda prijelaza pojedinac i društvo stabiliziraju pronalaženje smisla u tim čvorišnim životnim situacijama.¹² Dok Boran obrede usko veže uz kulturu i njezinu matricu, Eberz ih promatra u širem kontekstu čovjekovih životnih situacija, pridajući im manifestativno i scenografsko značenje za suvremenog čovjeka, budući da nerijetko upravo taj suvremeni čovjek ne ponire duboko u značenje i bit obredâ nego se zaustavlja na onome što mu svijest bilježi poput kamere te što ubrzo postaje folklorno. Josip Baloban i Gordan Črpić ističu da u svijesti suvremenog postmodernog čovjeka ritual kao takav nema bitnu, a još manje spasenjsku ulogu, nego je kod mnogih tek u službi biografskih i obiteljskih događaja koji se ne tumače sakramentalno. Tako percipirani ritual ima prigodničarski i kratkotrajni učinak te se doživljava kao svojevrsna zaštita uz prisutnost elemenata magije i sinkretizma.¹³ Sve to rađa posljedicom da Crkva više obavlja dijakoniju rituala, a manje službu naviještanja i poučavanja, odnosno autori smatraju da se

11 Vidi: Michael N. EBERZ, Riten des Übergangs und der Initiation: anthropologisch und soziologische gesehen, u: *Diakonia*, 24 (1993.), 4, 255-256.

12 Usp. Paul Michael ZULEHNER – Hans Jörg auf der MAUR – Josef WEISMAYER (ur.), *Zeichen des Lebens, Sakramente im Leben der Kirchen – Rituale im Leben der Menschen*, Schwabenverlag, 2000., AG, Ostfildern, 14.

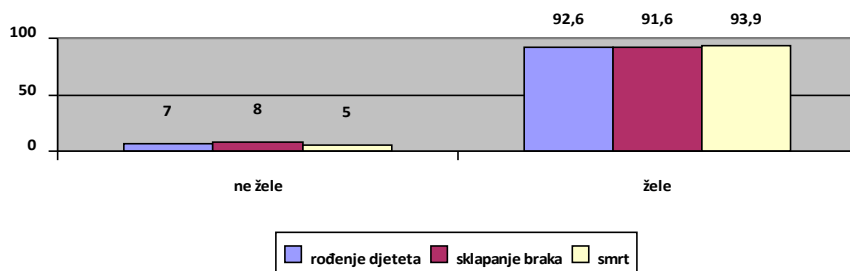
13 Pastoralni teolog Paul Michael Zulehner, obrađujući očekivanja koja ljudi imaju od sakramenata koje traže, bilo za sebe ili za svoju djecu, dolazi do zaključka da oni ne očekuju, nažalost, ništa više od magične zaštite, zajedničkog slavlja, pa sve do traženja otajstvenog povezivanja sa živim Bogom. Očekivanja Zulehner dijeli u dvije skupine: a) društvenu i b) religioznu, pri čemu kod ispitanika prevladavaju ona društvena, a kada su očekivanja religiozna, nerijetko su već u samoprocjeni ispitanika magijska i sinkretistička. Odatle je razumljivo zašto se prezbiteri u Njemačkoj i Austriji zalažu za što intenzivniju sakramentalnu katehezu ne samo kandidata, za primjerice sakramente inicijacije, nego i za njihove roditelje. Usp. Paul Michael ZULEHNER, Zu einer verantworteten Ritenkultur, u: Beirat der Konferenz der deutschsprachigen Pastoraltheologen. Fachgruppe praktische Theologie der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie (ur.), u: *Pastoraltheologische Informationen*, 17 (1997.), Heft 1–2, Bochum, 196.

događa povijesni odmak od Crkve učiteljice kršćanskoga života k Crkvi služiteljici obrednoga.¹⁴ Crkvenost se, između ostaloga, manifestira u svojoj ritualnoj dimenziji jer se ona i za današnjeg sekulariziranog Europljanina pokazuje kao nedomisliva i neodvojiva od njegovih ključnih životnih trenutaka, osobito pak u smislu trenutaka prijelaza koji zahtijevaju obrede krštenja, vjenčanja i sprovoda. Zulehnerova studija pokazuje da i ateisti u Europi žele situacije prijelaza u životu popratiti obredom.¹⁵

1.1. Obredi prijelaza

Suvremeni Europljanin, a tako i Hrvat, neovisno o tome je li vjernik ili nije, u sebi nosi potrebu upravo obredima prijelaza na neki način popratiti i prevladati stanje svoje životne nesigurnosti. Prema ovome istraživanju, u Hrvatskoj je dosta visok postotak onih koji ključne događaje žele popratiti religioznim obredima: rođenje djeteta 92,6%, sklapanje braka 91,6% i smrt 93,9%. Jednako tako i priličan broj nereligioznih, ateista i neopredijeljenih želi biti konzumentom obreda prijelaza.

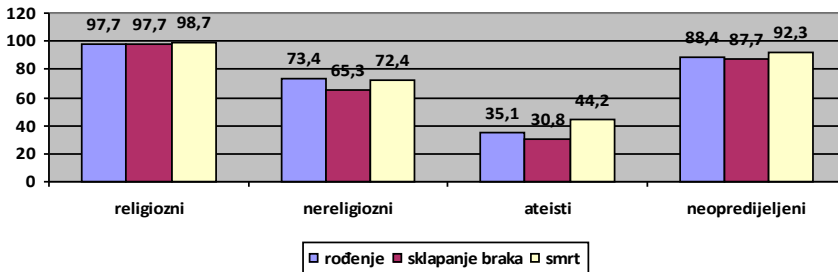
Graf 1. Važnost praćenja ključnih događaja u životu hrvatskih građana religijskim obredima (obredima prijelaza)

14 Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, *Određeni aspekti crkvenosti*, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 2, 280.

15 Usp. Paul Michael ZULEHNER – Hermann DENZ, *Wie Europa lebt und glaubt: Europäische Wertestudie*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1993., 44.

Graf 2. Želja za obredima prijelaza kod hrvatskih građana (s obzirom na tipologiju koju su razvili Gordan Črpić i Stjepan Kušar)

Iz grafa je vidljivo da čak 73,4% nereligioznih; 35,1% ateista i 88,4% neopredijeljenih želi krštenje za svoju djecu, da 65,3% nereligioznih; 30,8% ateista i 87,7% neopredijeljenih želi crkveno vjenčanje te, nadalje, da 72,4% nereligioznih; 44,2% ateista i 92,3% neopredijeljenih želi crkveni sprovod. Ovi indikatori potakli su autore na zaključak da u Hrvatskoj velik postotak nereligioznih, ateista i neopredijeljenih odlučuje određene životne trenutke popratiti obredom prijelaza, što su autori nazvali *religijskim servisom*, što, sukladno Halmanu i De Mooru, tumače kulturnom normom smislenom u određenom kulturnom kontekstu.¹⁶

2. Ritualna dimenzija u istraživanju *European Values Study – Europsko istraživanje vrednota (EVS-1999)*

Kod ritualne dimenzije crkvenosti¹⁷ veliku ulogu ima i osobna motivacija¹⁸ na temelju koje pojedinac traži i pristupa pojedinim obredima prijelaza. Autori Baloban i Črpić istraživali su i analizirali

16 Usp. Gordan ČRPIĆ – Stjepan KUŠAR, Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.), 4, 519.

17 *Crkvenost se na osobit način manifestira u ritualnoj dimenziji, koja je u sebi veoma složena stvarnost, ne samo po tome što se preko nje izražava nečija crkvenost te ispunjavanje očekivanja od strane institucionalne Crkve, nego je ritualna dimenzija i za suvremenog Europljanina neodvojiva od njegovih ključnih životnih trenutaka, napose u smislu obreda prijelaza.* Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, Određeni aspekti crkvenosti, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 2, 274.

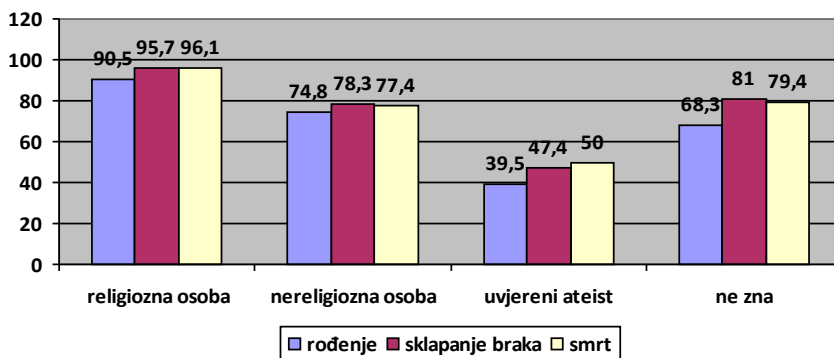
18 Osobna motivacija za primanje ili za traženje obreda prijelaza kreće se od tradicijske, kulturološki uvjetovane, pa sve do one primarne, odnosno religiozne motivacije, u kojoj se obred traži iz osobne vjere.

sudjelovanje u vjerskim obredima, pritom su koristili sljedeću tipologiju vjernika: redoviti praktikanti, povremeni praktikanti, prigodni praktikanti i nepraktikanti.¹⁹

2.1. Obredi prijelaza

Već je naglašeno da su suvremenom Europljaninu, neovisno o tome izjašnjava li se kao vjernik ili ne, vrlo važni upravo obredi prijelaza, koji su često razumijevani i interpretirani prema subjektivnoj matrici.

Graf 3. Potreba za vjerskim obredima i samoprocjena religioznosti

Na temelju indikatora samoprocjene religioznosti vidljivo je da je većina građana Hrvatske, uz veći dio uvjerenih ateista, uvjerenja da određene događaje u životu treba popratiti vjerskim obredima. Autori smatraju da se može reći kako su ti obredi u određenoj kulturno-povijesno-religioznoj ambijentalnosti zadobili određeno kulturno obilježje,²⁰ što nipošto ne znači da su ispražnjeni od svog inherentnog religijskog značenja, pa čak i kod onih koji su se deklarativno

¹⁹ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, Određeni aspekti crkvenosti, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 2, 275.

²⁰ Upravo unutar kulturološko-antropološkog shvaćanja obreda, a onda i kršćanskih sakramenata, postoje obredne teorije koje nastoje pokušati objasniti način na koji pojedini obred (bilo sakramentalni ili nesakramentalni) funkcionira te kako može čovjeku koristiti, koje ambivalentnosti pritom može prouzročiti. Vidi: Paul Michael ZULEHNER – Hans Jörg auf der MAUR – Josef WEISMAYER (ur.), u: *Zeichen des Lebens, Sakramente im Leben der Kirchen – Rituale im Leben der Menschen*, Schwabenverlag, 2000., AG, Ostfildern, 17.

distancirali od religioznosti na razini svijesti.²¹ Fenomen da i osobe koje izjavljuju da nisu religiozne prakticiraju praksu obreda prijelaza kod rođenja, sklapanja braka i smrti, odnosno traže krštenje, kršćansku ženidbu i crkveni pogreb, nije tek specifikum hrvatskih građana nego i svojevrsna europska praksa.²² U Hrvatskoj se također, prema mišljenju autorâ, događa različito tumačenje kulture obreda od strane službene Crkve i od strane današnjega čovjeka.

3. Ritualna dimenzija u istraživanju *European Values study – Europsko istraživanje vrednota (EVS-2008)*

Ritualna dimenzija već desetljećima zauzima posebno mjesto u sociologiji religije i u pastoralnoj sociologiji, budući da se njome mjeri religioznost i crkvenost kod ispitanikâ, pri čemu se naglasak stavlja na ispitivanje ispitanikove participacije u vjerskim obredima te istraživanje zainteresiranosti ispitanika da im ključne događaje u životu prati vjerski obred (obredi prijelaza: krštenje, vjenčanje, sprovod).

3.1. Obredi prijelaza

Obrede prijelaza kao čvorišne točke u ljudskome životu uvijek se mora promatrati u više različitih dimenzija, ponajprije u antropološko-religioznoj,²³ odnosno teološkoj dimenziji, zatim u sociološko-psihologijskoj dimenziji, dimenziji određenog civilizacijskoga kruga.²⁴ Promatrano s pastoralno-teološke strane, rezultati pokazuju

21 Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, Određeni aspekti crkvenosti, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.), 2, 279.

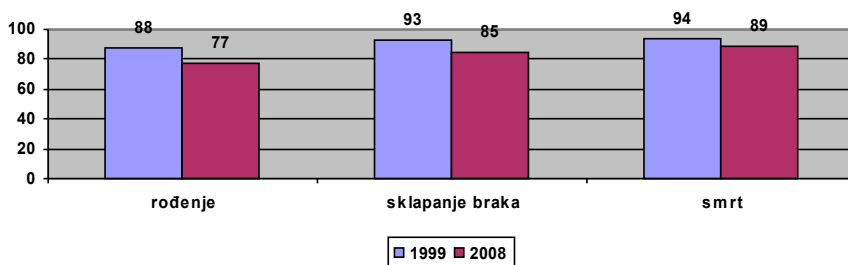
22 Vidi: Paul Michael ZULEHNER, Zu einer verantworteten Ritenkultur, u: *Pastoraltheologische Informationen*, 17 (1997.), Heft 1–2, 200.

23 Obredi prijelaza promatrani unutar antropološko-religiozne dimenzije vode ljude u *sveti Božji svijet* kako bi pomogli dovesti svoj život u red. Pritom se religija za ambivalentni ljudski život shvaća kao svojevrsan sveti štit te kao blagoslov za život. Ovako, magijski i sinkretistički shvaćena religija pogodna je da bude doživljena unutar svojih obreda, budući da oni predstavljaju središte religioznog iskustva za čovjeka. Na taj se način obredi shvaćaju kao svojevrsna *prijevozna sredstva* u sveti svijet transcendentnoga. Kako bi djelovali, ti rituali trebaju nemjerljivo veliku inscenaciju, odnosno uprizorenje, kako bi što bolje predstavili onostranost Božjega svijeta i svetoga. Usp. Paul Michael ZULEHNER – Hans Jörg auf der MAUR – Josef WEISMAYER (ur.), *Zeichen des Lebens, Sakramente im Leben der Kirchen – Rituale im Leben der Menschen*, 16.

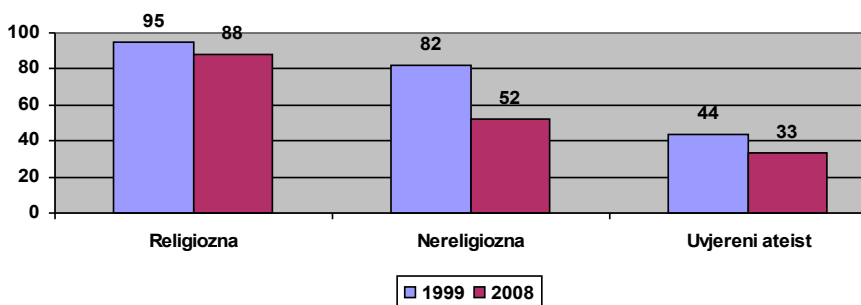
24 Usp. Josip BALOBAN – Alojzije HOBLAJ – Danijel CRNIĆ, Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja, 545.

da su trenuci *prijelaza* zapravo životna prilika u kojima je Crkva pozvana usmjeravati pojedinca i kršćansku zajednicu, ponajprije u pravcu buđenja i rasta vjere i crkvenosti – u pravcu *punog kršćanstva i potpune crkvenosti*. To su prigode u kojima se radi o poštovanju, ozdravljenju, oprostjenju, solidarnosti, zajednici odnosa i mjestu iskustva tih životnih dobara za čovjeka pojedinca i za svijet oko njega. Drugim riječima, kada god se slavi pojedini sakrament, Crkva razvija vlastitu bît.²⁵

Graf 4. Mislite li da bi za događaje rođenja, sklapanja braka i smrti trebalo održati vjerske obrede?

Graf 5. Smatram da za događaj rođenja djeteta treba održati vjerski obred

²⁵ Usp. Karl-Heinz SCHMITT, U službi "općega svećeništva vjernika." Uloga svećenika u katezezi, u: *Katehetski glasnik*, VII (2009.), 3, 34-49.

Određen pad zanimanja za usluge Crkve kod obreda prijelaza u Hrvatskoj ponovno ukazuje na još jednu proturječnu ambivalentnost. Ovi rezultati ne zbunjuju ako se pred očima ima sveukupan razvoj u Zapadnoj Europi posljednjih nekoliko desetljeća. Za taj je razvoj karakteristično kako još uvijek vrlo visok postotak Europljana traži da im ključni životni trenuci budu i religiozno obilježeni/praćeni. Ritualna matrica sekulariziranog čovjeka nije uvijek identična ritualnoj matrici službene Crkve. Hrvatski građani, koji su vjernici, odnosno pripadnici Katoličke crkve, sve više ulaze u tu proturječnu ambivalentnost s obzirom na traženje, prihvaćanje i tumačenje obreda prijelaza. Ovdje se ne može odmah govoriti o padu crkvenosti već više o još većem raslojavanju crkvenosti, odnosno o još većem profiliranju distancirane crkvenosti, koja ima najrazličitije stupnjeve.²⁶

Obrede prijelaza, odnosno za današnjeg čovjeka iznimno važni *ritualni/obredni trolist* nužno je analizirati zajedno, ali i pojedinačno – ne samo zbog toga što se kod krštenja i ženidbe radi o sakramentima, a kod crkvenog pogreba o sakramentalu.²⁷ Glede rođenja djeteta i religijske samoidentifikacije uočava se unutar posljednjih devet godina određeni pad zainteresiranosti za *obredni trolist* kod svih: religioznih, nereligioznih i uvjerenih ateista. Autori se pitaju: nismo li u Hrvatskoj na putu približavanja europskom prosjeku iz 1997., prema kojemu je 42% nereligioznih tražilo vjerski obred prilikom rođenja djeteta?²⁸ I dalje ostaje neodgovoreno pitanje iz kojih sve motiva i razloga (od antropološko-kulturoloških do osobno-religioznih)²⁹ nereligiozne osobe i uvjereni ateisti traže krštenje djeteta. Što je rečeno u svezi s krštenjem u odnosu na EVS-2008, u velikoj mjeri može se primijeniti i na sklapanje braka u Crkvi. Jedino kod ovog crkvenog obreda postoci su u svim kategorijama viši nego kod obreda krštenja, i to upadno viši, a kod uvjerenih ateista su i u porastu u odnosu na EVS-1999. Može se sa sigurnošću reći da su, zasad, kategorije

26 Usp. Josip BALOBAN – Alojzije HOBLAJ – Danijel CRNIĆ, *Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja*, 546.

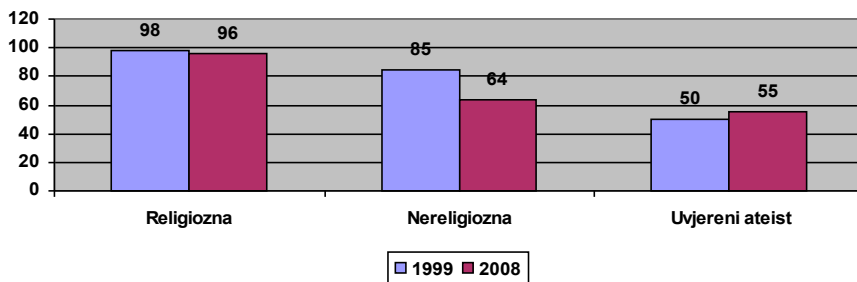
27 Usp. *Isto*, 547.

28 Usp. Paul Michael ZULEHNER, *Zu einer verantworten Ritenkultur*, 200.

29 Vidi: *Isto*, 196.

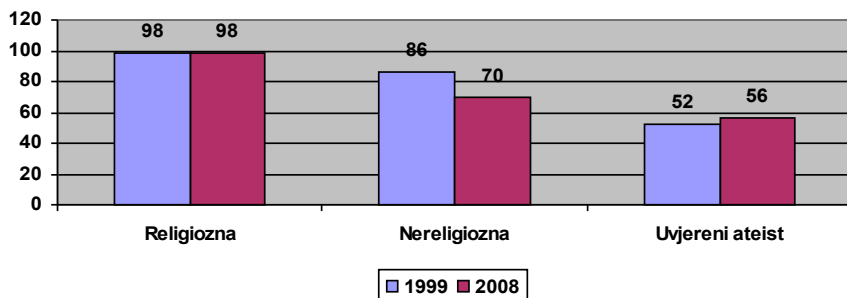
religioznih osoba i ateista ostale stabilne unutar variranja uzorka. Jedino se osjetan pad (21%) dogodio kod nereligioznih osoba.³⁰

Graf 6. *Smatram da je za događaj sklapanja braka potrebno održati vjerski obred*

S obzirom na traženje obredâ prijelaza, ovisno o tipologiji pripadnosti Crkvi, zaključuje se da u Hrvatskoj potreba za ritualnim najviše slabi kod nereligioznih, a s njome i tradicionalna i nacionalna komponenta unutar pripadnosti Crkvi i crkvenosti. To se istodobno može povezati sa slabljenjem obredno-simboličke manipulacije, osobito sakramenta ženidbe, jer se radi o manjem broju onih koji iz sekundarnih motiva za događaj braka traže sakrament kršćanske ženidbe, odnosno kršćanski aranžiranu ceremoniju.³¹

Graf 7. *Smatram da je za događaj smrti potrebno održati vjerski obred*

30 Josip BALOBAN – Alojzije HOBLAJ – Danijel CRNIĆ, *Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja*, 548.

31 Usp. Stjepan KUŠAR, *Djelomično prihvatanje vjere – kršćanstvo po izboru*, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.), 2–3, 330.

Kada je riječ o smrti, odnosno o kršćanskom obredu sprovoda, kod religioznih i kod uvjerenih ateista pokazuje se stabilna situacija, unutar koje nije došlo do opadanja zanimanja za taj crkveni obred ni kod religioznih ni kod uvjerenih ateista. Može se reći da u prosjeku 70% građana, bez obzira na (ne)religioznost, smatra da je u slučaju smrti primjeren religijski obred. Sasvim se sigurno može reći da je osobito vjerski obred prigodom događaja smrti, odnosno katolički sprovod, poprimio određeno kulturološko obilježje koje i dalje traje. Motivacija nereligioznih za traženjem vjerskog obreda sprovoda kreće se unutar svoje sekundarne obilježenosti, a u europskom kontekstu vrlo je prisutan stav da smrt treba popratiti vjerskim obredom.³²

Zaključak

Zaključno se može ustvrditi da između rituala i sakramenata postoji svojevrsna nerazrješiva napetost, s jedne strane u obliku sličnosti, budući da se sakramenti podjeljuju unutar obreda, a s druge strane jer su tijesno povezani s osobnom vjerom. Valja ukazati i na znatno razlikovanje koje postoji između sakramenata i obreda, budući da se svi sakramenti podjeljuju obredno, a svi obredi nipošto nisu sakramentalni. Djelitelji sakramenata traže izlaz iz spomenute napetosti jer su odgovorni za slavljenje sakramenata kao sakramenata kršćanske vjere. Vidljivo je da ljudi tražeći sakramente ponekad više traže svojevrsni blagoslov upriličen u obliku obreda negoli kršćanski sakrament, a ponajmanje ga shvaćaju i primaju kao svoje osobno udioništvo u životu konkretne kršćanske zajednice. Potreba za obredima kod suvremenog europskog čovjeka vrlo je izražena, kako kod članova Crkve, gdje se ona najjasnije uviđa, tako i kod diferencirano distanciranih gdje ona biva prisutna na visokoj razini, pa čak i kod uvjerenih ateista. Naše se hrvatsko društvo, a tako i njegov vjernički dio, nalazi u procesu diferencijacije i raslojavanja kojemu se još uvijek ne nazire kraj. Nadalje, kako kod Europljana tako i kod hrvatskih građana zapaža se važnost obreda prijelaza. Većina gra-

32 Usp. Josip BALOBAN (prir.) *U potrazi za identitetom – Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Golden Marketing, Zagreb, 2005., 74.

đana Hrvatske, uključujući i dio uvjerenih ateista, osjeća potrebu za vjerskim obredom prilikom rođenja, sklapanja braka i pogreba, pri čemu su obredi prijelaza u hrvatskom povijesnom okruženju poprimili svojevrsno kulturološko obilježje. Istraživanje u sklopu EVS-2008 ritualnoj je dimenziji pristupilo sa sociološko-kulturološkog te antropološko-religioznog aspekta, obrađujući, poput EVS-1999, obrede prijelaza. Istraživanje je potvrdilo da se kategorija praktičnih vjernika, odnosno redovitih praktikanata, stabilizirala na 26%, a istodobno se povećala kategorija tradicionalnih vjernika, tj. povremenih praktikanata i nepraktikanata. Obredi prijelaza hrvatskim građanima ostaju vrlo bitni, ali ostaje neriješeno pitanje još iz EVS-1999, a to je činjenica da nereligiozne osobe i uvjereni ateisti u vrlo viskom postotku traže usluge Crkve, odnosno krštenje, vjenčanje i sprovod. Sve to pokazuje i potvrđuje tezu koja je već iznesena u istraživanju *Vjera i moral u Hrvatskoj*, da se nalazimo u još uvijek nedovršenom procesu diferencijacije unutar koje se učvršćuje stupnjevita pripadnost Katoličkoj crkvi te stupnjevita i distancirana crkvenost kao njezina izravna posljedica. Uočeno je, nadalje, da ritualna matrica sekulariziranog čovjeka nije više identična ritualnoj matrici službene Crkve, budući da hrvatski građani koji su članovi Katoličke crkve sve više ulaze u već spomenutu proturječnu ambivalentnost s obzirom na traženje, prihvaćanje i tumačenje obredâ prijelaza. Zaključno se može reći da su sakramenti, promatrani teološki, odnosno kao simboličko-komunikativni djelatni obredi unutar kojih se iskustveno događa, a ne samo uprizoruje Božje milosno djelovanje kod ljudi, eminentna crkvena slavija vjere. Stoga se kao rješenje za ponovno usklađivanje sakramentalne matrice sekulariziranoga subjekta u vjeri sa sakramentalnom matricom službene Crkve ne smije tražiti u uskraćivanju sakramenata, jer se time pokazuje samo pastoralna nemoć, nego ponajprije unutar dinamike nove evangelizacije, koja će polako dovesti i do prementalizacije s obzirom na postojeću pastoralnu paradigmu kako inicijacije tako i predsakramentalne katehizacije, zahtijevajući stav vjere.

THE RITUAL DIMENSION OF ECCLESIALITY A COMPARATIVE STUDY OF CURRENT SOCIO- RELIGIOUS RESEARCHES

Summary

The author presents a comparative study of the ritual dimension of ecclesiality, taking into account three socio-religious researches that were conducted in Croatia in the last 15 years: Faith and morality in Croatia, EVS 1999, EVS 2008, evincing the gradual and distanced ecclesiality, relationship weakening in the family, ecclesial and social dimensions. The article clearly shows that the contemporary European and Croatian express a need for passage rituals; both the members of the Church and differently distanced ones, but the atheist express this need, too. This unveils a process of a religious differentiation, whose end is not visible yet. Furthermore, it is noted that the ritual matrix of the secularised man belonging to the Church is not identical to the ritual matrix of the official Church, and therefore Croatians, being mostly Catholic face a contradictory ambivalence in demanding and explaining passage rituals.

Key words: passage rituals, gradual and differential ecclesiality, ritual dimension, ritual trifolium, contradictory ambivalence.

